

РОЗДІЛ 6 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВА СФЕРА ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: СУТНІСТЬ ТА СКЛАДНИКИ

SOCIAL LABOR SPHERE OF AN AMALGAMATED TERRITORIAL COMMUNITY: ESSENCE AND COMPONENTS

Статтю присвячено висвітленню сутнісних характеристик, складників та особливостей соціально-трудової сфери об'єднаної територіальної громади у зв'язку з необхідністю формування теоретичного підґрунтя організації ефективного місцевого самоврядування в Україні. Охарактеризовано наукові підходи до трактування соціально-трудової сфери, визначено їхні переваги і недоліки та на основі цього сформовано авторське визначення СТС. Визначено рівневу градацію соціально-трудової сфери у світовій економіці. Встановлено складники соціально-трудової сфери, які прийнято виокремлювати у сучасній науковій думці, та вдосконалено їх перелік на основі авторського бачення та існуючих об'єктивних потреб забезпечення сталого суспільного розвитку об'єднаних територіальних громад. Обґрунтовано перелік ключових індикаторів стану розвитку соціально-трудової сфери об'єднаної територіальної громади.

Ключові слова: соціально-трудова сфера, сутність, сфера соціально-трудових відносин, складники, об'єднана територіальна громада, структура.

Стаття посвячена освещению сущностных характеристик, составляющих и осо-

бенностей социально-трудова сфера объединенной территориальной общины в связи с необходимостью формирования теоретической основы организации эффективного местного самоуправления в Украине. Охарактеризованы научные подходы к трактовке социально-трудова сфера, определены их преимущества и недостатки и на этом основании сформировано авторское определение СТС. Определена уровневая градация социально-трудова сфера в мировой экономике. Установлены составляющие социально-трудова сфера, которые принято выделять современной научной мыслью, и усовершенствован их перечень на основании авторского видения и существующих объективных потребностей обеспечения устойчивого общественного развития объединенных территориальных общин. Обоснован перечень ключевых индикаторов состояния развития социально-трудова сфера объединенного территориального сообщества.

Ключевые слова: социально-трудова сфера, сущность, сфера социально-трудова отношений, составляющие, объединенная территориальная община, структура.

УДК 332.1

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.46-29>

Рудик О.А.

здобувач

Хмельницький національний
університет

Rudyk Oleh

Khmelnytsky National University

Studies of social-labor relations are at the peak of their activity today, but at the same time, consideration of formation, regulation and social-labor sphere development problems is carried out incidentally in the context of solving other research problems. In this regard the purpose of this study is to substantiate the essence of social-labor sphere of the united territorial community and separate and characterize its components and features. The theoretical and methodological basis of the research was the scientific provisions and conclusions on social-labor sphere, their formation and development, presented in the works of domestic and foreign scientists. In the course of research highlighted the essential characteristics, components and features of the united territorial community's social-labor sphere due to the need to form a theoretical basis for the effective local self-government organization in Ukraine. Characterized scientific approaches to the social-labor sphere essence interpretation, determined their advantages and disadvantages and formed the author's definition of SLS on this basis. Determined the social-labor sphere level graduation in the world economy. Established the components of the social-labor sphere, which are distinguished in modern scientific thought and expanded their list based on the author's vision and existing objective needs for sustainable united territorial communities social development. Substantiated the list of key indicators of the united territorial community' social-labor sphere development. The further establishment of specific indicators for each group will allow forming a methodology for united territorial community' social-labor sphere assessing and, based on it, to ensure effective regulatory decisions. It is established that social-labor relations effective regulation in the united territorial communities is impossible without understanding the components of their social-labor sphere and the processes that take place in it. On the basis of the conducted research proposed the author's interpretation of social-labor sphere, differentiation of concepts «social-labor sphere» and «social-labor relations sphere», formed the author's interpretation in separation united territorial communities' social-labor sphere components.

Key words: social-labor sphere, essence, social-labor relations sphere, constituents, united territorial community, structure.

Постановка проблеми. Реформа адміністративно-територіального устрою України, спрямована на децентралізацію повноважень і відповідальності органів державної влади, сприяла значному збільшенню можливостей органів місцевого самоврядування в питаннях забезпечення соціально-економічного розвитку підпорядкованих територій. Однак водночас вона породила й значну кількість питань, пов'язаних із пошуком шляхів і заходів організації ефективного територіаль-

ного самоврядування. Одним із нагальних постає питання розвитку соціально-трудова сфера об'єднаних територіальних громад як головного чинника соціально-економічного розвитку територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження соціально-трудова відносин сьогодні перебувають на піку активності, однак водночас розгляд проблем формування, регулювання та розвитку соціально-трудова сфера здійсню-

ється побіжно в контексті вирішення інших дослідницьких завдань. Найменш дослідженими наразі залишаються проблеми складників соціально-трудої сфери, їх взаємозв'язків і взаємодій, особливостей їх регулювання на рівні об'єднаних територіальних громад, однак саме ці питання є ключовими з погляду підвищення рівня соціально-економічного розвитку не лише окремих територій, регіонів, а й країни у цілому.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування сутності соціально-трудої сфери об'єднаної територіальної громади, виокремлення і характеристика її складників та особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сукупність усіх соціально-трудої відносин формує сферу СТВ. У науковій літературі зустрічається отождошення понять «соціально-трудова сфера» та «сфера соціально-трудої відносин», однак, на нашу думку, такий підхід є помилковим. Уже сама назва «сфера соціально-трудої відносин» свідчить про те, що до неї входить уся сукупність відносин, які належать до соціально-трудої. Водночас поняття «соціально-трудова сфера» є значно ширшим, адже включає у себе не лише власне СТВ та їх учасників, а й усіх суб'єктів соціально-трудої відносин, інститути з їх регулювання і контролю, інститути з реалізації дер-

жавних соціальних гарантій тощо.

На нашу думку, сутність поняття «сфера СТВ» можливо трактувати як сукупність усіх соціально-трудої відносин певного економічного суб'єкта, в якому використовується наймана праця. Іншими словами, кожне підприємство, установа, організація, фізичні особи – підприємці тощо, які використовують найману працю, формують власну сферу соціально-трудої відносин. Сукупність сфер СТВ певної територіальної приналежності формує соціально-трудою сферу окремої адміністративної одиниці.

Науковці пропонують досить диференційовані підходи до трактування сутності поняття «соціально-трудова сфера» (табл. 1).

Варто зазначити, що, незважаючи на всю різноманітність наукових поглядів на сутність і складові елементи соціально-трудої сфери (СТС), можливим є виокремлення сутнісних характеристик, які повністю приймаються науковою спільнотою.

Перша з них полягає у тому, що соціально-трудова сфера нерозривно пов'язана з процесом трудої діяльності та соціально-трудої відносинами. Друга – відзначає, що соціально-трудова сфера є дуже широким поняттям у зв'язку з багатогранністю та багатозмістовністю внутрішніх і зовнішніх зв'язків та включає соціально-економічні

Таблиця 1

Сутність категорії «соціально-трудова сфера» у поглядах науковців

Автор, джерело	Визначення соціально-трудої сфери
О. Герасименко [1, с. 21]	Сфера докладання праці із властивим їй соціальним супроводом
І.Д. Колмакова, Є.М. Колмакова [2]	Складна система, що включає сферу праці і сукупність трудових та соціально-трудої відносин, що складаються між працівниками і роботодавцями, об'єднаннями робітників і роботодавців, органами державної і муніципальної влади та іншими суб'єктами цих відносин із приводу праці, розроблення законодавчих, нормативних та інших актів із метою узгодження інтересів і трудових прав суб'єктів трудових відносин в організаціях
А.М. Колот [3, с. 241]	Інституційний простір для формування, функціонування і розвитку соціально-трудої відносин. Це, з одного боку, інститути, що діють на її полі, а з іншого – відносини, що супроводжують процес створення матеріальних і нематеріальних благ. Специфічний соціальний інститут, що забезпечує реалізацію суспільно значимих функцій і задоволення потреб соціуму: реалізацію права громадян на працю і забезпечення зайнятості, отримання доходів від участі у суспільному виробництві, розвиток трудового потенціалу, задоволення нематеріальних потреб, забезпечення підготовки до життя у пенсійному віці
З.Х. Курмалієва [4, с. 9]	Сукупність відносин між суб'єктами ринку праці з приводу трудових і соціальних зв'язків, що розвиваються у комплексі та охоплюють організацію зайнятості, попередження безробіття, тенденції рухливості, мобільності, загальноосвітньої, професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників, мотивації, оплати та стимулювання праці, рівня й якості життя населення, регулювання всіх цих процесів
М.А. Пархомчук [5, с. 8]	Це складова частина соціальної ринкової економіки, в її центрі – людина, яка взаємодіє з ринковим середовищем із метою організації процесу праці, зростання його продуктивності, формування доходів, забезпечення соціального захисту
Б.Е. Петросова [6, с. 11]	Динамічна система, у якій виникають і розвиваються соціально-трудої відносини в процесі життєдіяльності людини
А.Д. Шастун [7, с. 21]	Сукупність матеріальних та людських чинників трудового процесу та відносин, які в ньому формуються. Вони включають два напрями відносин: по-перше, це відносини, що виникають між учасниками суспільно-трудої процесу, а по-друге, відносини, які супроводжують процеси трудої діяльності
А.Б. Юсов [8]	Множина організованих систем, основу функціонування яких становить взаємодія людей

процеси і відносини, що формуються безпосередньо у процесі трудової діяльності та забезпечують можливість її здійснення.

У вітчизняній та російській науковій думці домінує твердження, згідно з яким під соціально-трудовою сферою розуміють систему взаємопов'язаних компонент і складників, у числі яких – галузі соціальної сфери (освіта, охорона здоров'я, культура, ЖКГ), ринок праці, зайнятість, безробіття, соціальне партнерство, соціальний захист, оплата, нормування й охорона праці, соціальне страхування, пенсійна система тощо [9, с. 8].

Ми ж уважаємо такий підхід помилковим і повністю підтримуємо думку А.М. Колота про те, що вказане визначення «залишає відкритим питання щодо того, як вписати у цю сферу головний інститут, у якому здійснюються соціально-трудова процеси – підприємство (організацію)» [10, с. 21]. А.М. Колот підкреслює, що основою соціально-трудова сфери є інститути соціально-трудова напряму і властиві їм відносини, а ядром соціально-трудова сфери є економічно активна людина, котра взаємодіє з інститутами ринкового середовища відносно ключових питань життєдіяльності: включення до сфери безпосереднього виробництва, організації виробничої діяльності, її результатів, формування доходів, створення безпечних умов праці, соціального захисту співробітників, створення умов для гідної праці і підвищення якості життя [10, с. 24].

Соціально-трудова сфера – це певна абстрактна площина, в межах якої здійснюються відносини, які належать до соціально-трудова. Що стосується складових елементів соціально-трудова сфери, зазначимо, що аналіз наукових поглядів з означеної тематики породжує більше запитань, аніж надає відповідей. Так, погоджуємося з авторами, які включають до соціально-трудова сфери всю сукупність соціально-трудова відносин, зазначаючи, що вона розподіляється на окремі сфери СТВ кожного із суб'єктів господарювання, які функціонують на визначеній території. Тобто до соціально-трудова сфери країни входять сфери СТВ усіх суб'єктів, що використовують найману працю на її території; до соціально-трудова сфери регіону входять сфери СТВ господарюючих суб'єктів, які використовують найману працю на території регіону; соціально-трудова сфера ОТГ, відповідно, вміщує сукупність сфер СТВ усіх суб'єктів, які використовують найману працю на території громади.

Отже, одним зі складників соціально-трудова сфери є сукупність сфер соціально-трудова відносин. Соціально-трудова відносини мають об'єктивний характер виникнення, проте їх здійснення на практиці перебуває у чітко визначеній правовій площині. Звідси робимо висновок, що до складників соціально-трудова сфери має входити

нормативне регулювання. При цьому сама по собі сукупність нормативних документів із питань формування, функціонування і розвитку соціально-трудова сфери не може забезпечити їх дотримання, вірне трактування, якісну імплементацію у практику СТВ тощо. Отже, необхідним є функціонування низки інституційних структур, призначених здійснювати регулювання соціально-трудова сфери, контролювати її показники. Тут варто відзначити, що до соціально-трудова сфери на кожному рівні мають входити ті інституційні структури, які мають повноваження з її регулювання та контролю саме на цьому рівні.

Наступний складник соціально-трудова сфери – це населення як суб'єкт СТВ, оскільки є єдиним власником і продавцем робочої сили на ринку праці, та як об'єкт прямого й опосередкованого впливу соціально-трудова відносин. Так, усі демографічні процеси завжди відображаються на показниках ринку праці, аналогічно як рівень розвитку соціально-трудова відносин здійснює вплив на стан соціально-економічного розвитку територій, їх благоустрій, екологічний стан тощо.

Ще один складник соціально-трудова сфери – господарюючі суб'єкти, які використовують найману працю, або ж, іншими словами, роботодавці. Їхні кількість, фінансове становище та масштаби діяльності є визначальними чинниками розвитку соціально-трудова сфери території.

Узагальнюючи наведене, можемо стверджувати, що поняття «соціально-трудова сфера» і «сфера соціально-трудова відносин» співвідносяться як ціле й складова частина. При цьому сфера СТВ наявна у будь-якого суб'єкта господарювання, що використовує найману працю, тоді як соціально-трудова сфера охоплює всю сукупність сфер соціально-трудова відносин на відповідному рівні – мікро-, мезо-, макро- чи глобальному. Зокрема, ми пропонуємо таку градацію соціально-трудова сфери:

- мікрорівень: соціально-трудова сфера населених пунктів, об'єднаних територіальних громад;
- мезорівень: соціально-трудова сфера регіонів;
- макрорівень: соціально-трудова сфера країни;
- мегарівень: соціально-трудова сфера об'єднань держав, глобальна СТС.

Соціально-трудова сфера об'єднаної територіальної громади – це абстрактна площина, у межах якої перебувають соціально-трудова відносини, які здійснюються на території ОТГ, суб'єкти їх формування, регулювання, розвитку і контролю та об'єкти їхнього впливу. Суб'єктно-об'єктний склад соціально-трудова сфери ОТГ представимо на рис. 1.

Взаємодія складників соціально-трудова сфери відбувається на основі і за допомогою низки процесів, до яких відносяться: отримання професійної освіти, здобуття кваліфікації, пра-

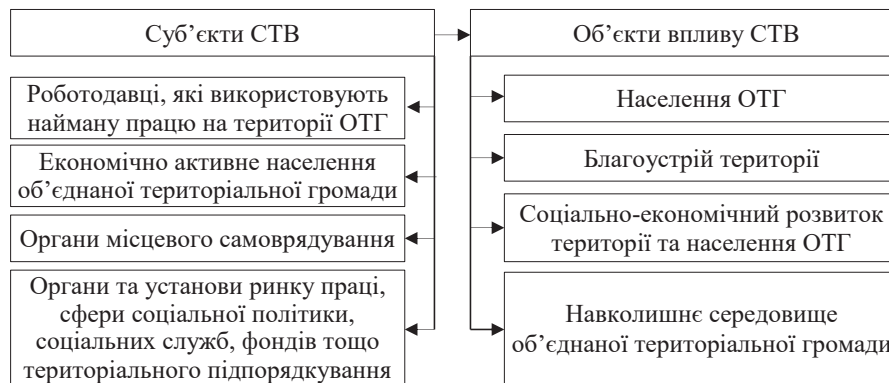

Рис. 1. Суб'єктно-об'єктний склад соціально-трудової сфери об'єднаної територіальної громади

цевлаштування, стажування, пошук місця роботи, підвищення кваліфікації, трудова діяльність, найм працівників, звільнення з роботи, соціальний захист, формування, регулювання та контроль соціально-трудових відносин, звітування, соціальний діалог, створення робочих місць тощо.

Виходячи з переліку об'єктів, на які здійснюють вплив соціально-трудові відносини в об'єднаній територіальній громаді, можемо визначити перелік індикаторів розвитку соціально-трудової сфери ОТГ. На нашу думку, всю їх сукупність доцільно об'єднати у кілька груп:

- індикатори стану розвитку ринку праці об'єднаної територіальної громади;
- індикатори демографічного розвитку території;
- індикатори соціально-економічного розвитку ОТГ;
- індикатори рівня та якості життя населення в об'єднаній територіальній громаді;
- індикатори розвитку соціально-трудових відносин.

Подальше встановлення конкретних показників за кожною визначеною групою індикаторів дасть змогу сформувати методичку оцінювання соціально-трудової сфери об'єднаної територіальної громади і на її основі забезпечити прийняття ефективних регулятивних рішень.

Висновки з проведеного дослідження. Здійснення ефективного регулювання соціально-трудових відносин в об'єднаних територіальних громадах неможливе без розуміння складників соціально-трудової сфери ОТГ та процесів, які у ній відбуваються. Соціально-трудова сфера об'єднаної територіальної громади – це абстрактна площина, в межах якої перебувають соціально-трудові відносини, які здійснюються на території ОТГ, суб'єкти їх формування, регулювання, розвитку і контролю та об'єкти їхнього впливу. Чітке виділення суб'єктів СТС об'єднаної територіальної громади, до яких належать роботодавці, економічне активне населення, органи місцевого самоврядування та сукуп-

ність територіальних органів, установ, організацій і структур сфери праці й соціальної політики, а також об'єктів впливу соціально-трудових відносин ОТГ, до яких належать усе населення громади, благоустрій території, стан навколишнього середовища та рівень соціально-економічного розвитку громади, дає можливість виокремлювати індикатори розвитку соціально-трудової сфери об'єднаної територіальної громади, на основі моніторингу яких мають прийматися управлінські рішення, розроблятися регулятивні документи та втілюватися визначені заходи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Герасименко О. Сучасні тренди розвитку соціально-трудової сфери в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2014. № 8(161). С. 21–25.
2. Колмакова І.Д., Колмакова Е.М. Региональная социально-трудова сфера: понятие, структура и особенности развития в современных условиях. Известия высших учебных заведений. Уральский регион. 2013. № 5. С. 41–50.
3. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія. Київ, 2010. 214 с.
4. Курмалиева З.Х. Регулирование социально-трудова сфери региона в условиях хозяйственных преобразований : дис. ...канд. экон. наук : 08.00.05. Москва, 2000. 233 с.
5. Пархомчук М.А. Концепции механизма регулирования социально-трудова сфери. Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. 2009. № 1. С. 7–11.
6. Петросова Б.Э. Взаимосвязь эффективного функционирования социально-трудова сфери и развития экономики : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Москва, 2002. 19 с.
7. Шастун А.Д. Забезпечення розвитку трудова сфери на засадах соціальної відповідальності : дис... канд. экон. наук : 08.00.07. Київ, 2016. 257 с.
8. Юсов А.Б. Социально-трудова сфера: тенденции развития и методы мониторинга и прогнозирования : монография. Москва, 2009. 160 с.

9. Гальчинський А. Економічна методологія. Логіка оновлення : курс лекцій. Київ, 2010. 164 с.

10. Колот А.М. Наука о труде и социально-трудовых отношениях: вызовы и доминанты теоретико-методологического обновления. Уровень жизни населения регионов России. 2013. № 6. С. 14–26.

REFERENCES:

1. Herasymenko O. (2014) Suchasni trendy rozvytku sotsialno-trudovoi sfery v Ukraini [Current trends in social and labor development in Ukraine]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Ekonomika, no. 8 (161), pp. 21–25.

2. Kolmakova Y. D. and Kolmakova E. M. (2013) Regionalnaya sotsialno-trudovaya sfera: ponyatiye, struktura i osobennosti razvitiya v sovremennykh usloviyakh [Regional social and labor sphere: concept, structure and features of development in modern conditions]. Izvestiya vysshikh uchebnykh zavedeniy. Uralskiy region, no. 5, pp. 41–50.

3. Kolot A. M. (2010) Sotsialna-trudova sfera: stan vidnosyn, novi vyklyky, tendentsii rozvytku : monohrafiia [Social-labor sphere: the state of relations, new challenges, development trends: monograph]. Kyiv : KNEU. (in Ukrainian).

4. Kurmalieva Z. H. (2000) Regulirovanie sotsialno-trudovoy sferyi regiona v usloviyakh hozyaystvennykh preobrazovaniy. [Region social and labor sphere regulation in the conditions of economic transformation] (PhD Thesis), Moscow.

5. Parkhomchuk M. A. (2009) Kontseptsii mekhanizma regulirovaniya sotsialno-trudovoy sfery [Concepts of the social and labor sphere regulation mechanism]. Vestnik Kurskoy gosudarstvennoy selskohozyaystvennoy akademii, no. 1, pp. 7–11.

6. Petrosova B. E. (2002) Vzaimosvyaz effektivnogo funktsionirovaniya sotsialno-trudovoy sferyi i razvitiya ekonomiki [The relationship of the social and labor sphere effective functioning and economic development] (PhD Thesis), Moscow.

7. Shastun A. D. (2016) Zabezpechennia rozvytku trudovoi sfery na zasadakh sotsialnoi vidpovidalnosti [Ensuring labor sphere development on the basis of social responsibility] (PhD Thesis), Kyiv.

8. Yusov A. B. (2009) Sotsialno-trudovaia sfera: tendentsyy razvytyia y metody monytorynha y prohnozyrovaniya : monohrafiya [Social work sphere: development trends and methods of monitoring and forecasting: monograph]. Moscow : RAHS. (in Russian).

9. Halchynskiy A. (2010) Ekonomichna metodolohiia. Lohika onovlennia: Kurs lektsii [Economic methodology. Update logic: Lecture course]. Kyiv : ADEFUkraina. (in Ukrainian).

10. Kolot A. M. (2013) Nauka o trude i sotsialno-trudovykh otnosheniyakh: vyzovy i dominanty teoretiko-metodologicheskogo obnovleniya [The science of labor and social and labor relations: challenges and dominants of theoretical and methodological renewal]. Uroven zhizni naseleniya regionov Rossii, no. 6, pp. 14–26.